

Aricia nicias

Turkos blåvinge

Fjärilar, Dagfjärilar

NE NA LC DD NT **VU** EN CR RE

Sårbar (VU)
B2ab(ii,iii,iv,v)c(iv); C1

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Lycaenidae (juvelvingar), **Släkte:** *Aricia*, **Art:** *Aricia nicias* - turkos blåvinge (Meigen, 1829) **Synonymer:** *Polyommatus nicias* Meigen, 1829, *Plebejus donzelii* (Boisduval, 1832), *norrlandsblåvinge*, *Donzels blåvinge*

Kännetecken

Den blekt silverblå fjärilshanan skiljer sig från alla andra svenska blåvingar genom den svagt turkosa färgnyansen och genom att båda vingparen på översidan har en bred, brun, yttre bård. Honan är på översidan enfärgat brun. Undersidan är ljusst grå till gulgrå, hos honan något mörkare, med små, otydliga prickar och kantmånar samt utkantsfläckar som bara är mycket svagt eller inte alls rödgula. Genom bakvingeundersidan löper ett långt, kilformigt, vitt streck från utkanten och förbi diskfläcken. Vingspann 25–28 mm.

Utbredning och status

Turkos blåvinge är i Fennoskandien företrädd av underarten *scandicus* (Wahlgren, 1930) som är utbredd öster om fjällkedjan och i Finland. Redan under 1800-talet var turkos blåvinge känd från Västmanland, Norberg och flerstädes ifrån norra Uppland till Hälsingland och Lappland. Den synes ha haft sin största spridning under 1940-talet, då kontinentala vintrar och varma somrar dominerade under flera år i följd. Utbredningens sydgräns i Västmanland, Fagersta, samt Uppland, Hållnäs, Ekeby och Edebo, sammanfaller väl med utbredningen av ett mer pålitligt snötäcke under vinterhalvåret. Den var lokalt allmän på dessa platser fram till 1970-talets början, men försvann därefter från Västmanland. Något överraskande påträffades arten 2008 på en lokal i Norra Finnskoga i Värmland. Sannolikt har invandringen till Värmland skett längs Klarälven/Trysilelva i Norge där arten påträffades som ny 2006. Den totala kända utbredningen omfattar: Värmland, Den totala kända utbredningen omfattar: Värmland, Västmanland, Uppland, Dalarna, Gästrikland, Hälsingland, Medelpad, Härjedalen, Jämtland, Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten, Åsele lappmark och Lycksele lappmark. Två äldre fynd från Västergötland 1913 och Halland 1937 har senare utsorterats, båda sannolikt tillfälligt införda. Arten har under de senaste 30 åren inte påträffats vid totalutbredningens yttre gräns, i provinser med endast en eller få tidigare förekomster, såsom i Västmanland, Åsele lappmark och Lycksele lappmark. Den har även minskat betydligt i nedre Dalarna och Gästrikland. Sydgränsen utgörs idag av en isolerad förekomst i Uppland, Älmsta där den upptäcktes först år 2000. Nästa förekomst befinner sig avsevärt längre norrut i gränsen Gästrikland/Uppland, Grinduga/Skutskär och en förekomst i Gästrikland, Torsåker, Kratte. I mellersta Dalarna påträffades turkos blåvinge ännu 1975–1985 talrikt på många lokaler. Den har efter 1990 påträffats inom hela förekomstområdet men fynden ligger allt glesare och i söder är den endast känd från en liten lokal i Ludvikatrakten. Arten förekom likaså mer utbredd i Hälsingland, östra Jämtland och Medelpad mellan 1976–1985. Längre norrut är utbredningen mer låglandsbetonad. Den var ännu från och med 1995 lokalt talrik vid Höga kusten i Ångermanland, bl. a. i Berghamn, i Jämtland söder om Bräcke, samt i Norrbotten vid Prästhalm, Älvsbyn och Kalix, Bondersbyn. Ett av artens främsta förekomstområden är Medelpad, Alnön. Här och på andra platser förefaller arten gynnas av basiska bergarters eller den kuperade terrängformens positiva inverkan på florans, genom näringsrikare rörligt markvatten. I Finland har turkos blåvinge minskat betydligt under senare år. Från att tidigare ha varit utbredd i hela södra inlandet, är den idag inskränkt till några få förekomstområden, främst i Karelen. Åtminstone ett av dessa områden har basisk berggrund med bl a riklig förekomst av nordisk stormhatt, *Aconitum lycoctonum* (*septentrionale*), och överensstämmer härvid med miljön på Alnön i Sverige. Turkos blåvinge förekommer helt nära gränsen till Norge vid Västerdalälven, Sälen, och det var därför inte överraskande att man 2006 lyckades hitta ett par lokaler i Norge längs älven Ljöra som är ett biflöde till Västerdalälven. Världsutbredningen omfattar isolerade förekomster i östra Pyrenéerna, västliga centrala delen av Alperna mellan 1200–2000 m ö.h., Fennoskandien, samt norr om Ladoga och Onega i Ryssland och mer vida utbredd i Uralbergen och Altaj. Det svenska förekomstområdet och förekomstområdet i Ural är de största i Europa. Arten är upptagen på Finlands rödlista som sällsynt och i behov av undersökning av nuvarande status, samt på Spaniens rödlista som sällsynt.

Ekologi

I litteraturen anges ömsom ängsnäva, *Geranium pratense* och skogsnäva, *Geranium sylvaticum* som larvens värdväxt. Då ängsnäva i huvudsak saknas inom artens utbrednings-område i Sverige är denna värdväxt här av underordnad betydelse. Iakttagelser har visat att honan av turkos blåvinge ssp. *scandicus* främst lägger ägg på visnande blad av skogsnäva. Enligt äldre uppgifter övervintrar äggen och larverna utvecklas under påföljande vår och försommar. Nominatformen i Alperna lägger däremot ägg i blommorna och larven övervintrar som liten. Fjärilen flyger från sista dagarna i juni till mitten av augusti. Den är en flitig blombesökare och påträffas vanligen i de blomsterrikare avsnitten av en ängsmark. På den främsta förekomsten i en kraftledningsgata i Grinduga/Skutskär var fjärilarna 2010 tydligt koncentrerade till det avsnitt där gulvial *Lathyrus pratensis* växte talrikare. Förekomsterna i Dalarna och Norrland är i hög grad koncentrerade till älvdalarna och skogsbygdernas fäbodvallar. Turkos blåvinge har sannolikt tidigare gynnats av hackslåtter och andra enklare skördemetoder på ytor med många odlingshinder, samt av det förr mer utbredda skogsbetet. Idag växer större bestånd av skogsnäva främst i olika kantzoner och på marker där hävden upphört. Den kan även vara talrik som väggkantsväxt i skogsmark och fjärilen följer den ofta hit. I ren skogsmark är bestånden endast mycket lokalt tillräckligt stora för att turkos blåvinge skall kolonisera dem efter en slutavverkning. På Alnön och vid Höga kusten förekommer arten ofta i betesmarker med branta och mer svåråtkomliga raviner och sluttningar. Arten ställer definitivt högre krav på livsmiljön än en riklig förekomst av skogsnäva, men dessa miljökrav har inte närmare undersökts.

Hot

På sikt riskerar flertalet av artens förekomstområden att växa igen med buskar och träd, när hävden av olönsamma ängar i mer kuperad terräng upphört. Tidigare hävd vidmakthöll ett öppnare mer mosaikartat landskap än det vi i framtiden kommer att få. De storskaliga enheterna är i sig ogynnsamma för flertalet kulturgynnade fjärilsarter. I skogsbygderna ersätts värdefulla småmiljöer såsom virkesupplagsplatser, för mer eller mindre regelbunden avverkning genom plockhuggning, av helt tillfälligt använda upplagsplatser på kalhyggen. På stora hyggen påträffas turkos blåvinge mer sällan. Denna miljö har sannolikt även alltför kort lämplig successionsperiod för att värdväxtens bestånd skall bli tillräckligt omfattande och en kolonisering ska lyckas. Försurning och urlakning av markskiktet kan idag ha stor inverkan på florans trivialisering i skogsmark. Speciellt som skyddsdikning idag ominstgör mycket av tidigare, näringsberikande våröversvämningar runt mindre vattendrag och djupa hjulspår och markberedning ofta förstör lokala översilningsmarker.

Åtgärder

Artens kraftiga tillbakagång i Finland och delar av den svenska utbredningen bör tas som en varning om att arten är mycket känslig för förändringar av miljön. Ett stort antal dagfjärilsarter i Nordvästeuropa har visat sig beroende av en väl fungerande metapopulations-dynamik med regelbundet återkommande lokala utdöenden och ny-/återkoloniseringar. Sådana arter har ganska oväntat försvunnit helt från länder som Holland och Danmark, när antalet lämpliga miljöer minskat och den tilltagande isoleringen av deras livsmiljöer överskridit en kritisk gräns. Turkos blåvinge missgynnas i hög grad av det moderna jordbrukets och skogsbrukets metoder. Artens förekomst bör säkerställas inom några områden där den samexisterar med andra rödlistade fjärilsarter, såsom i Gästrikland, Grinduga och Medelpad, Tynderö och Alnön. Inom Grindugaområdet finns nu ett biotopskydd för fjärilar kallat "fjärilsvägen" som avser att hålla breda öppna ytor parallellt med en blomrik två kilometer lång sträcka. I Tynderö sköts ett antal blomrika marker med särskild hänsyn till förekomsten av mnemosynefjäril. Även om turkos blåvinge ännu är allmän på många platser i Dalarna och Norrland bör den hållas under uppsikt med återkommande taxeringar av antalet populationer inom varje region. I Värmland kan vi möjligen få se en fortsatt spridning då detta område har flera gynnsamma miljöer som på grund av spridningshindret av tidigare sammanhängande magra skogsbygder i Malungstrakten tidigare aldrig koloniserats.

Övrigt

Arten har i tidigare svensk litteratur benämnts Donzels blåvinge.

Konventioner: Typisk art i 6230 Stagg-gräsmarker (Boreal region (BOR)), Typisk art i 6270 Silikatgräsmarker (Boreal region (BOR)), Typisk art i 6510 Slätterängar i låglandet (Boreal region (BOR)), Typisk art i 6530 Lövängar (Boreal region (BOR)), Typisk art i 9070 Trädklädd betesmark (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON))

Litteratur

- Bengtsson, R. & Steel, C. 2007. The first record of Silvery Argus *Aricia nicias* (Meigen, 1829) (Lepidoptera, Lycaenidae) in Norway, and notes on its ecology and situation in Fennoscandia. *Norw. J. Entomol.* 54: 37–42.
- Burrau, N. 1958. Macrolepidopterologiska iakttagelser från Härnösandstrakten och Nordingrå 1925–57. *Opusc. ent.* 23(1–2): 1–32.
- Eliasson, C.U., Ryrholm, N., Holmer, M., Jilg, K. & Gärdenfors, U. 2005. *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar, Hesperidae-Nymphalidae*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Frendin, H. 1943. Lepidopterogeografiska iakttagelser i Tunabygden. *Ent. Tidskr.* 64: 129–159.
- Geiger, W. 1987. *Les papillon de jour et leurs biotopes; Espèces, dangers qui les menacent, protection*. Ligue Suisse pour la Protection de la Nature. Fotorotar AG, Egg.
- Henriksen, H.J. & Kreutzer, I. 1982. *The butterflies of Scandinavia in nature*. Skandinavisk bogforlag, Odense.
- Higgins, L.G. & Riley, N. Svensk bearbetning Douwes, P. 1970. *Europas dagfjärilar*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Källander, C. 1993. Fjärilsfynd från kalkområdet sydost om Gävle 1993. *Insectifera* 1(2): 27–32.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinaviens och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1–3): 1–137.
- Langer, T.W. 1958. Nordens dagsommerfugle. Munksgaards forlag, Köpenhamn.
- Lindeborg, M. 2009. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2008. *Ent. Tidskr.* 130: 11–20.
- Lukhtanov, V. & Lukhtanov, A. 1994. *Die Tagfalter Nordwestasiens (Lepidoptera: Diurna)*. Herbiopoliana bd. 3. Verlag U. Eitschberger, Markt-leuthen.
- Lundqvist, M. (red.) 1953–1971. *Atlas över Sverige*. Svenska sällskapet för antropologi och geografi, Stockholm.
- Marttila, O., Haahtela, T., Aarnio, H. & Ojalainen, P. 1990. *Suomen Päiväperhoset*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935–41. *Svenska fjärilar*. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae. Opusc. ent.* 8: 59–120.
- Nordström, F., Opheim, M. & Valle, K.J. 1955. *De fennoskandiska dagfjärilarnas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Palmqvist, G. 2002. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2001. *Ent. Tidskr.* 123: 53–63.
- Pavlicek-van Beek, T., Ova, A.H. & Made, van der, J.G. 1992. *Future of Butterflies in Europe; strategies of survival*. Proceedings of the International Congress 1989. Agricultural University, Wageningen.
- Ryrholm, N. & Ohlsson, A. 1998. Intressanta fynd av fjällfjärilar i Sverige 1997. *Ent. Tidskr.* 119: 41–45.
- Ryrholm, N. 2005. Intressanta fynd av fjällfjärilar i Sverige 2004. *Ent. Tidskr.* 126: 77–84.
- Wahlgren, E. 1930. *Fjärilar, Lepidoptera: 1 storfjärilar, macrolepidoptera: dagfjärilar, Diurna*. Svensk Insektsfauna. Entomologiska föreningen, Stockholm.
- Wiklund, C. 1977. Observationer över äggläggning, fodosök och vila hos Donzels blåvinge, *Aricia nicias scandinavica* Wahlgren (Lep., Lycaenidae). *Ent. Tidskr.* 98(1–2): 1–4.

Författare

Claes U. Eliasson 1995. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2005, 2007 & 2012. © ArtDatabanken, SLU 2012.